

Dodenherdenking 4 mei 2015 Heerlen / Martin van der Weerden

Geachte aanwezigen: dames en heren, jongens en meisjes, beste koempels.

Het is voor mij, als zoon van een mijnwerker én als kleinzoon van een verzetsman die helaas het einde van de oorlog niet heeft mogen meemaken, een bijzonder voorrecht om hier te mogen spreken.

De dochter van de in 1943 doodgeschoten mijnwerker Reinier Savelsberg herinnert zich als de dag van gisteren dat ze na school op straat aan het spelen was en buurkinderen haar kwamen halen: “Ze hebben je vader gevonden!” Hij was een jaar na de oorlog opgegraven uit een massagraf op de heide bij Venlo.

Ruim drie jaar eerder, vanaf de Duitse nederlaag te Stalingrad in januari 1943, werd duidelijk dat Hitler de Tweede Wereldoorlog zou gaan verliezen. Ondertussen nam de druk op de bezette gebieden gigantisch toe. Duitsland probeerde compensatie te vinden voor zijn eigen economische problemen. Door de militaire ontwikkelingen voelde Duitsland een nijpend mannentekort.

In het voorjaar van 1943 was de spanning onder de Zuid Limburgse mijnwerkers om te snijden. De werkdruk was stelselmatig verhoogd, de gezondheidsproblemen groeiden navenant en de inperkingen van de vrijheid schuurden steeds meer; de mijnwerkers hadden zelfs hun geliefde duiven als mogelijke bron voor spionage moeten inleveren.

De proclamatie van generaal Christiansen van donderdag 29 april was de lont in het kruitvat. Alle Nederlandse ex-militairen moesten zich melden voor Arbeitseinsatz in Duitsland. De bezetter hoopte hiermee een dubbel doel te bereiken. Enerzijds werd het gebrek aan Duitse arbeidskrachten opgevangen. Anderzijds zou bij een mogelijke geallieerde landing aan de Nederlandse kust een stevige bron van verzet al uit de weg geruimd zijn: een hele generatie Nederlandse mannen met militaire ervaring was dan versnipperd ondergebracht in Duitse bedrijven.

De Mijnwerkersstaking

De proclamatie leidde tot een storm van protest en spontane stakingen, vooral in Twentse textielindustrie en in Limburgse steenkoolmijnen. In totaal zouden 500.000 arbeiders het werk neer leggen. Op vrijdag 30 april eiste politiechef Rauter de mogelijkheid van standrechtexecutie. Een extra bataljon Ordnungspolizei werd naar Maastricht gestuurd. In het mijnbouwgebied werden de eerste 170 arrestaties verricht. In de dagen daarna zou dit zich in veelvoud herhalen. Dit leidde tot heftige taferelen. Een ooggetuige uit de kolonie van de Heksenberg vertelde mij dat vrouwen zich vergeefs voor de Duitse overvalwagens wierpen om te voorkomen dat hun mannen weggevoerd zouden worden. Zij werden met geweerkolven weggeslagen en desnoods aan hun haren weggesleept om de transporten doorgang te laten vinden. Dit leidde tot een golf van verontwaardiging.

Op zaterdag 1 mei kwam nog geen 10% van de mijnwerkers opdagen. De mijndirecties vreesden een bloedbad en haalden de grote meerderheid van de nachtploeg over om het werk weer te hervatten. De Duitse ambtenaren waren tevreden, maar de Sicherheitsdienst en de SS wilden bloed zien! De Duitse ambtenaar Hirschfeld zou aan Rauter gevraagd hebben: “Was wollen Sie, Leichen oder Kohle?” Wat wilt u, lijken of steenkool?

Op zondag 2 mei vonden in het heidegebied De Hamert bij Venlo zeven executies plaats. De zeven ter dood veroordeelden werden die zondagmorgen door een vuurpeleton van de Grüne Polizei neergeschoten en begraven. De executie werd via de landelijke pers bekend gemaakt. Onder de slachtoffers bevonden zich drie mijnwerkers: Reinier Savelsberg en Meinardus Tempelaars uit Heerlerheide en Servaas Toussaint uit Hoensbroek.

Reinier Savelsberg, geboren te Schaesberg op 27 april 1895, werd enkele dagen na zijn 48^e verjaardag vermoord. Hij liet vrouw en kinderen achter. Meinardus Tempelaars werd op 6 juni 1904 te 's Gravenhage geboren. Hij werd 38 jaar. Meinardus liet geen gezin achter. Zijn zus heeft haar zoon naar hem vernoemd om de herinnering levend te houden. Tempelaars en Savelsberg werkten op de Heerlense Oranje Nassaumijn III.

Servatius Hendrikus Toussaint, echtgenoot van Maria Antoinetta Heijnen, werd geboren op 22 december 1914 te Hoensbroek. Hij werd 29 jaar. Op zijn na de oorlog uitgegeven gedachtenisprentje staat: "Hij moest zijn jonge ziel aan zijn Schepper teruggeven als slachtoffer van de Duitse terreur op de Hamersche heide bij Bergen den 2en Mei 1943." Tijdens zijn arrestatie woonde hij in Amstenrade aan de Hagendorenweg 2. Hij werkte als houer op de Staatsmijn Emma met penningnummer 4685.

Volgens C. Raedts, tijdens de staking bedrijfsingenieur van de Oranje Nassaumijn III en later mijnbouwhistoricus, bleef het ook na de oorlog onopgehelderd waarom juist deze drie mijnwerkers gekozen werden.

De staking werd gebroken. De productie werd hervat. Maar o.a. door verschillende vormen van sabotage bereikte die tijdens de oorlog niet meer het niveau van voorheen. De gebeurtenissen hebben de geest van verzet in de Mijnstreek sterk gestimuleerd.

De geëxecuteerden werden weggestopt in een geheim massagraf. Tot 1946 zouden de nabestaanden in tergende onzekerheid blijven over het lot van hun geliefden. Één van de daders "met spijt" wees toen aan waar de doden lagen.

Een dag later werd de dochter van Savelsberg naar huis geroepen: "Ze hebben je vader gevonden!" Zij vertelde mij tientallen jaren later dat er per slachtoffer twee getuigen ter identificatie opgeroepen werden. In het geval van haar vader waren dat haar moeder en haar oudere broer. Zij herkenden Reinier Savelsberg aan zijn kleding. Zijn zoon heeft nadien weken lang helemaal niet gesproken en wilde ook vele jaren later niet praten over deze schokkende gebeurtenis.

De plechtige herbegraving van de drie mijnwerkers vond plaats op vrijdag 5 juli 1946 Toussaint werd in de toendertijd nog zelfstandige gemeente Hoensbroek begraven. Savelsberg en Tempelaars vonden hun laatste rustplaats op de algemene begraafplaats te Heerlerheide. Aan hen werd het Mijnwerkersmonument bij de ingang van de begraafplaats gewijd. Dit monument toont twee stoere mijnwerkers die hand in hand voor hun zaak staan, ongeacht de gevolgen.

Basisschool Mijn Spoor – voorheen De Schacht – , Basisschool De Ganzerik en het Bernardinuscollege hebben het Mijnwerkersmonument in Heerlerheide geadopteerd. Al 30 jaar lang organiseren zij omstreeks 17 september – de dag waarop Heerlen in 1944 bevrijd werd – activiteiten, die de herinnering aan de mijnwerkers en hun strijd levend moeten houden. De actualiteit laat helaas vermoeden dat, ook nog na het Jaar van de Mijnen, aandacht en desnoods offers nodig zijn voor vrijheid en menswaardigheid. De herdenkingen van 4 mei en 17 september zijn hiertoe een uitstekende aanleiding.

Bedankt voor uw aandacht.

Martin van der Weerden